

ORCID 0000-0002-6954-8205

АБРАМОВ Валерій

*доцент кафедри туризму і готельного господарства, майстер спорту СРСР, інструктор спортивного туризму міжнародного класу
Харківський національний університет міського господарства
імені О.М. Бекетова, Харків, Україна*

ABRAMOV Valeriy

*Associate Professor of the Department of Tourism and Hotel Management, Master of sports of the USSR, Instructor of Sports Tourism of the International Class
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv,
Kharkiv, Ukraine*

ІСТОРИЯ ТУРИЗМУ КРИЗЬ ПРИЗМУ НЕДОСКОНАЛОСТІ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ ТУРИЗМУ**THE HISTORY OF TOURISM THROUGH THE PRISM OF THE IMPERFECTION OF THE LEGISLATIVE BASE OF TOURISM****Анотація.**

Вступ. Державна структура управління в галузі туризму в Україні зазнавала значних змін продовж останніх 30 років. У світовій літературі прийнято виділяти три моделі державного управління туризмом: діяльність туристичної галузі контролюється сильним централізованим міністерством; управління туристичної галузі здійснюється в системі багатогалузевого міністерства; відсутність центрального державного туристського органу. Але слід виділити також модель, що існувала в період з квітня 1936 по грудень 1991 рік, коли Україна входила у склад СРСР. Держава делегувала повноваження з розвитку туризму в країні профспілкам, як частини державного апарату правлячої партії, яка виконує специфічні функції.

Мета дослідження. Метою роботи є дослідження шляху становлення апарату державного управління туризмом в Україні та визначення недоліків у статтях Закону України «Про туризм».

Матеріали і методи. В ході роботи були досліджені матеріали, що стосуються розвитку державного управління туризмом в незалежній Україні. Проведено аналіз Закону України «Про туризм» та Закону України про внесення змін до Закону України «Про туризм».

Результати. За період незалежності України модель державного управління туризмом змінювалось багато разів. Таке різноманіття форм структур (агентства, адміністрація, департамент, комітет, міністерство, служба) системи державного управління, коли при цьому змінилося, як мінімум, 7 керівників галузі, не кажучи вже про зміну самого апарату, не може позитивно позначитися на розвитку туризму в країні. Україна була першою країною СНГ яка прийняла Закон «Про туризм», але швидкість його прийняття не дала змогу досконало його пропрацювати, тому він є недосконалим і потребує деяких змін.

Висновки. За для сталого розвитку туризму в Україні перш за все необхідно чітко визначитись із державною структурою управління туристською галуззю. Також розробити Туристський Кодекс України, залучаючи до цього науковий потенціал закладів вищої освіти, які готують туристські кадри, а також фахівців туристичної галузі, що володіють великим практичним досвідом роботи в туризмі.

Ключові слова: держава, управління, закон, кодекс, туристський.

Annotation.

Introduction. The state structure of tourism management in Ukraine has undergone significant changes in the last 30 years. In the world literature, it is customary to distinguish three models of state tourism management: the activity of the tourism industry is controlled by a strong centralized ministry; management of the tourism industry is carried out in the system of multisectoral ministry; the absence of a central state tourist body. But it is also necessary to distinguish the model that existed in the period from April 1936 to December 1991, when Ukraine was part of the USSR. The state delegated the authority to develop tourism in the country of trade unions as part of the state apparatus of the ruling party, which performs specific functions.

The aim of the research. The purpose of the work is to study the path of becoming a state-owned tourism department in Ukraine and identifying deficiencies in the articles of the Law of Ukraine «On Tourism».

Materials and methods. During the work, materials concerning the development of state tourism administration in independent Ukraine were investigated. The analysis of the Law of Ukraine «On Tourism» and the Law of Ukraine on Amendments to the Law of Ukraine «On Tourism» was carried out.

Results. During the independence of Ukraine, the model of state tourism administration has changed many times. Such a variety of forms of structures (agency, administration, department, committee, ministry, service) of the system of public administration, when at least 7 heads of the industry, not to mention the change of the apparatus itself, could not have a positive effect on the development of tourism in the country. Ukraine was the first country in the CIS, which adopted the Law on Tourism, but the speed of its adoption did not allow it to work thoroughly, so it is imperfect and needs some changes.

Conclusions. For the sustainable development of tourism in Ukraine, it is first and foremost necessary to determine clearly with the state structure of management of the tourism industry, also to develop the Tourist Code of Ukraine, attracting the scientific potential of higher education institutions that prepare tourist personnel, as well as specialists of the tourism industry with extensive practical experience in tourism.

Key words: State, Management, Law, Code, Tourist

Постановка проблеми, аналіз останніх досліджень. Сучасна наука, яка вивчає особливості управління туристською індустрією в країнах світу, визначає три моделі державності управління.

Перша модель представлена державами, де діяльність туристської галузі контролюється сильним централізованим міністерством. Наприклад, це може бути Міністерство туризму Ізраїлю, Єгипту, Індії, Мексики, Куби, Греції та навіть у понад 40 інших країнах світу [1, 17].

Друга модель передбачає існування структури управління туристською галуззю в системі багатоіндустріального міністерства, наприклад: Міністерство регіонального розвитку (Чеська Республіка), Міністерство закордонних справ та торгівлі (Австрія), Міністерство Промисловості туризму та торгівлі (Іспанія), Міністерство транспорту та громадських робіт (Франція), Міністерство культури, ЗМІ та спорту (Великобританія), Міністерство культурної спадщини, культурної діяльності та туризму (Італія), Міністерства Земля, інфраструктура, транспорт та туризм (Японія) та інші.

Третя модель передбачає скасування державного контролю в галузі туризму, тобто відсутність центрального державного туристського органу. Наприклад, у 1997 році в США була ліквідована державна структура USTTA, яка керувала туризмом. Федеральний уряд країни підходив до цього рішення з середини 70-х років XX століття, поступово віддаючи питання регулювання діяльності туристським компаніям у певних штатах. Це стало можливим за наявності в країні потужних приватних компаній, які здатні незалежно рекламувати свій продукт на міжнародному рівні в інтересах всього національного ринку [4, 5, 6].

Однак, незважаючи на вищезазначені моделі, автори наукових досліджень щодо організації туристської індустрії забули про іншу модель управління, яка тривала в колишньому СРСР з квітня 1936 по грудень 1991 року. Починаючи з 1936 року, після розпуску Всесоюзного добровільного товариства пролетарського туризму і екскурсій, радянська держава делегувала повноваження розвивати туризм у країні до Всесоюзної Центральної Ради Професіональних спілок (ВЦРПС), тобто профспілкам, як частині державного апарату правлячої партії, що виконують конкретні функції. Профспілки в СРСР були потужною, несуперечливою в авторитетному плані, масовою громадською організацією, яка мала в особі ВЦРПС законодавчу ініціативу. У різні роки Центральне Туристсько-екскурсійне управління (ЦТЕУ, 1936-1962 рр.), Центральна рада з туризму ВЦРПС (ЦРТ, 1962-1969) та Центральна рада з туризму та екскурсій ВЦРПС (ЦРТЕ, 1969-1991 рр.) Тому в літературі туризм в СРСР був названий профспілковим з соціальною направленістю. Програма планування розвитку індустрії туризму була реалізована за допомогою спільних резолюцій Центрального комітету КПРС, Ради Міністрів СРСР та ВЦРПС, а також з 1985 року та Центральним комітетом ВЛКСМ, з наступними роз'ясненням постанов Президіуму ВЦРПС та центрального туристського органу. Ця форма державного управління була здійснена через відсутність закону про туризм у країні, оскільки профспілки, хоча вони мали законодавчу ініціативу, не видавали законів, це було не в їх компетенції [3, 6, 9].

Мета дослідження. Метою роботи є дослідження шляху становлення апарату державного управління туризмом в Україні та визначення недоліків у статтях Закону України «Про туризм».

Матеріали і методи. В ході роботи були досліджені матеріали, що стосуються розвитку державного управління туризмом в незалежній Україні. Проведено аналіз Закону України «Про туризм» та Закону України про внесення змін до Закону України «Про туризм».

Результати дослідження. Зовсім інша ситуація склалась у 1992 році, коли після ліквідації єдиної централізованої системи управління туристсько-екскурсійною галуззю, тобто ЦРТЕ ВЦРПС, 10 листопада 1992 року Кабінет міністрів України за своєю постановою № 616 створив нову державну структуру у виді Державного комітету України з туризму. 12 серпня 1993 р той же Комітет України постановою № 625 затверджує «Положення про державний комітет України з туризму» (де вперше з'явився термін «туристичний»), в той же час анулювавши постанову Ради міністрів УРСР від 5 квітня 1984 року №161 «Про затвердження «Положення про головне управління Української ССР з іноземного туризму». Таким чином, Українське акціонерне товариство з туризму та екскурсій «Укрпрофтур» (будучи до 1991 року Українською республіканською радою з питань туризму та екскурсій – УРПТЕ, що мала монополію на соціальний туризм та відповідала перед державою за розвиток туризму у Радянській Україні) було усунуто від державного керівництва туристською галуззю і не мало суттєвого впливу на законодавчий процес [14, 18].

На жаль, ця державна структура управління змінювалася кілька разів протягом 30 років:

1992 – Державний комітет України з туризму;

2000 – Державний комітет молодіжної політики, спорту та туризму;

2001 – Державний департамент туризму України;

2002 – Державна туристична адміністрація України;

2004 – Міністерство культури та туризму України;

2005 – Державна служба з питань туризму та курортів України;

2011 – Державне агентство України з туризму та курортів, діяльність якого направляється та координується Кабінетом Міністрів України через заступника прем'єр-міністра України – міністра інфраструктури України;

2018 – Департамент туризму та курортів у структурі Міністерства економічного розвитку та торгівлі;

2019 – Державне агентство з розвитку туризму України [4, 6].

Такі різноманітні форми структур (агентства, адміністрація, департамент, комітет, міністерство, служба) державного управління, коли в той же час було замінено щонайменше 7 глав галузі, не кажучи вже про зміну самого апарату, не може позитивно вплинути на розвиток туризму в країні.

Після створення в 1992 році Державного комітету України з туризму, наступним кроком до створення національної туристської індустрії було прийняття закону України «Про туризм» 15 вересня 1995 року. Цьому значною мірою сприяло ряд подій [14].

Після краху СРСР виникає питання щодо утворення єдиного туристського простору в рамках країн Співдружності незалежних держав. 23 грудня 1993 року в Ашгабаті була прийнята міжурядова угода «Про співпрацю в галузі туризму». Враховуючи той факт, що Радянський Союз не мав закону про туризм, постійну комісію Міжпарламентської Асамблеї з питань культури, науки, освіти та інформації розробила проект рекомендаційного законодавчого закону «Про основні принципи співпраці СНД Країни – члени в галузі туризму», який повинен був сприяти узгодженому підходу до формування загального туристського простору і, відповідно, наближення регуляторних документів до розробки національного законодавства державами – членами СНД у галузі туризму [1, 4, 5, 7].

25 квітня 1995 року Міждержавна рада зі стандартизації, метрології та сертифікації прийняла (протокол № 7–95) Міждержавні стандарти з туристсько-екскурсійного обслуговування Туристські послуги: ГОСТ 28681.1.-95 «Проектування туристських послуг». ГОСТ 28681.2.-95 «Загальні вимоги», ГОСТ 28681.3-95 «Вимоги щодо забезпечення безпеки туристів і екскурсантів», ГОСТ 28681.4-95 «Класифікація готелів», який було замінено на ДСТУ4269:2003 «Послуги туристичні. Засоби розміщення. Класифікація готелів». Стандарти були опубліковані на основі «Угода про проведення узгодженої політики в галузі стандартизації, метрології і сертифікації» [6] від 12 березня 1992 року. За прийняття цих стандартів голосували Азербайджанська Республіка, Республіка Вірменія, Республіка Білорусь, Республіка Казахстан, Республіка Молдова, Республіка Таджикистан, Республіка Киргизія, Російська федерація, Туркменістан, Україна [8, 10].

Як державний стандарт України, вони були введені в дію наказом Державного стандарту України від 4 березня 1996 р. № 99 з 1 січня 1997 року. Слід зазначити, що термін «туристичне» не використовувався в жодному з перерахованих вище документів та стандартів. Але цей термін спокійно

мігрував із Статуту Держкомтура України (слід зазначити, що Статут не для загального огляду) до закону України «Про туризм». Творці закону, у кількості 10 чоловік, ігнорували не лише професійний сленг «туристський», але, на нашу думку, вони дозволили неточності у статті 13 «Ліцензування туристичної діяльності», використовуючи термін «оздоровчо-спортивний», оскільки туристи-спортсмени використовують лише термін «спортивно-оздоровчий туризм». Цей термін передбачає походи вихідного дня, багатоденні некатегорійні походи та походи першої категорії складності. Саме вони по суті є спортивно-оздоровчими походами. Крім того, як правило, ліцензійною діяльністю займаються штатні працівники, і серед них навряд чи є люди, які беруть участь у спортивному туризмі, і мають високий спортивний і інструкторський статус (принаймні розряд «Кандидат у майстри спорту» та «Старший інструктор спортивного туризму»). Це головним чином суспільний актив [2, 13].

Безперечно, що прийняття закону України «Про туризм» – це епохальна подія, тим паче, що Україна була першою державою з країн-учасниць СНД, яка прийняла цей закон. Звичайно, важко створити ідеальний закон, який враховував би особливості в'їзного, виїзного та внутрішнього туризму, тим паче, якщо у вас немає практики написання законів, не беручи до уваги Денисова В.Н. та Бурчак Ф.Г. – професіоналів міжнародного та державного права. Тому закон України «Про внесення змін до закону України «Про туризм» 18 листопада 2003 року (№ 1282-IV) [3] значною мірою змінив попередній зміст закону на краще. Однак, на жаль, у Статті 4 «Організаційні форми та типи туризму» були визначені наступні види туризму: дитячий, молодіжний, сімейний, для осіб похилого віку, для осіб з інвалідністю, культурно-пізнавальний, лікувально-оздоровчий, спортивний, релігійний, екологічний (зелений), сільський, підводний, гірський, пригодницький, мисливський, автомобільний, самодіяльний тощо [2, 3, 11].

Якщо до організаційних форм туризму (міжнародний і внутрішній туризм) в Законі дані пояснення, то по видах туризму дається просте перерахування, що взагалі, на нашому думку, неприпустимо, оскільки туризм це багатовекторна галузь, що динамічно розвивається, де цілі подорожей бувають різними – все перерахувати неможливо, і в даному випадку закон це не довідкове видання по туризму, тим паче, що навіть у професіоналів в туристській сфері і у вчених в області туризму не завжди є загальна думка відносно трактування того чи іншого терміну виду туризму. Але досконалості законодавчої творчості немає межі, тим паче, що, як мовиться: все тече – все змінюється.

28 вересня 2020 року 14 народних депутатів України внесли на розгляд у Верховну Раду проект «Закону України про внесення змін до Закону України «Про туризм» (№4162) [16, 19]. На жаль, серед них не було жодного професійного туриста або фахівця в області туризму. Недивно, що деякі зміни до Закону викликають здивування. Зокрема, колишня Стаття 4 «Організаційні форми і види туризму» (2003 р.) тепер має іншу назву «Види туризму і класифікація туристських поїздок», де види туризму замінені на типи туристського пакету. Причому, законотворці від туризму вирішили поповнити перелік видів туризму такими як: аграрний, весільний, військовий, гастрономічний, медичний, науковий, подієвий, промисловий (індустріальний), сентиментальний, шопінг. В той же час були вилучені такі види туризму як: дитячий, молодіжний, сімейний, для осіб похилого віку, для інвалідів, підводний, мисливський, автомобільний, самодіяльний.

Створюється враження, що види туризму визначаються за принципом, що кому подобається і що кому не подобається. Що стосується нових видів туризму, то чомусь депутати забули про секс-туризм, який на жаль існує, і не лише на виїзді, або рибальський, уфологічний, археологічний, гомогенний – та їх усіх і не перелічити. Проте запропонували Чорнобильський туризм, забуваючи (чи не знаючи) про стохастичний ефект радіації на організм людини [7, 20]. За наслідок такого туризму хто відповідатиме. Особливу увагу необхідно звернути на той факт, що описуючи той чи інший вид туризму автори законопроекту не завжди консультувалися з фахівцями. Характерним є приклад, що спортивний туризм подається як задоволення потреб в активному відпочинку і зайняття будь-яким видом спорту, спрямоване на зміцнення здоров'я, розвитку фізичних і морально-вольових здібностей людини. В той же час, у листі Віце-президента Федерації спортивного туризму України Сичової Н.П. від 01.02.2020 року (№130) на ім'я Голови підкомітету з питань туризму і курортів Комітету Верховної Ради України з питань гуманітарної і інформаційної політики Налетову Д.А. дається чітке роз'яснення поняття що таке «спортивний туризм». «...Федерація спортивного туризму України особливо наполягає на тому, що спортивний туризм – це офіційно признаний в Україні вид спорту, який чітко регламентується нормативно-технічними документами і складається з двох видів змагань, за результатами яких учасникам привласнюються спортивні розряди і звання «Майстра спорту України»:

- змагання з туристських спортивних походів – «Маршрути»;
- змагання з видів (технік) спортивного туризму – «Дистанції».

В Україні спортивний туризм офіційно представляє Всеукраїнське громадське об'єднання «Федерація спортивного туризму України» якому в 2002 р. уперше, а в 2015 році в третє надано статус національної спортивної федерації.

Існують і розвиваються види спортивного туризму: автомобільний, велосипедний, водний, гірський, лижний, мотоциклетний, вітрильний, пішохідний, скандинавська ходьба і спелеологічний. Саме за результатами змагань в цих видах, а також в комбінованому їх з'єднанні, і відповідності з Єдиною спортивною класифікацією України привласнюються спортивні розряди і звання «Майстер спорту України». Спортивний туризм є специфічним і унікальним видом спорту і, у відмінності від багатьох інших видів спорту, вирішує багато соціальних і економічних проблем в громадському житті України.

Що стосується точності визначення інших видів туризму, запропонованих державними діячами, то на наш погляд це питання залишається відкритим. Окрім вище зазначених проблем, незрозуміло чому в Статті 1 «Визначення термінів» є терміни «готель» і «хостел», але немає термінів «кемпінг», «притулок», «турбаза», не кажучи вже про «мотель», «ботель», «флотель» і інших видів засобів розміщення. Якщо згадали термін «екскурсант», то чому немає терміну «екскурсовод», адже гід і екскурсовод це не одне і теж саме. Перш ніж давати визначення «гід» потрібно було ознайомитися з теоретичною спадщиною класика вітчизняної екскурсійної справи Ємельянова Б.В. [17], а не наслідувати західноєвропейські терміни. При визначенні термінів «аграрний» і «сільський» туризм спостерігається дуалізм (двоїстість) оскільки по суті визначення, що надані в Законі нічим не відрізняються.

Висновки та перспективи подальших досліджень. За для сталого розвитку туризму в Україні перш за все необхідно чітко визначитись із державною структурою управління туристською галуззю. Назріла необхідність в розробці Кодексу України про туризм (Туристський Кодекс України) із залученням практиків і професіоналів як туристського бізнесу, так і спортивного туризму. Для розробки понятійного апарату, що використовується в туризмі, необхідно залучати науковий потенціал закладів вищої освіти, що готують туристсько-екскурсійні кадри, а також фахівців туристської галузі, що мають великий практичний досвід роботи в туризмі.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють, що не існує будь-якого конфлікту інтересів.

Література

1. Абрамов В.В. Чернобыль – не место пикника на обочине! *Газета «Время»*. 2019. №79 (18166). С. 10.
2. Абрамов В.В., Писарева І.В. Отрицательные факторы, которые влияют на развитие спортивного туризма в Украине. Актуальні проблеми і перспективи розвитку фізичного виховання, спорту і туризму: колективна монографія./за заг.ред. Н. Є. Пангелової. Переяслав. Домбровська Я.М., 2020. 436 с.
3. Абрамов В.В., Поколюдна М.М. Питання доречності використання деяких термінологічних конструкцій в сучасному туризмознавстві. *Фізичне виховання, спорт і туристсько-краєзнавча робота в закладах освіти. Додаток до Гуманітарного вісника ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*, 2016. С. 214-221.
4. Абрамов В.В., Тонкошкур М.В. Історія туризму: підручник. Харків: Видавництво «Форт», 2010. 286 с.
5. Актуальні проблеми і перспективи розвитку фізичного виховання, спорту і туризму: колективна монографія./за заг.ред. Н.Є. Пангелової. Переяслав. Домбровська Я.М., 2020. 436 с.
6. Благій О. Л. Андреева О. В. Рухова активність як фактор формування здорового способу життя учнівської молоді. Актуальні проблеми фіз. виховання, реабілітації, спорту та туризму: III Міжнар. наук.-практ. конф. Запоріжжя : КПУ, 2011. С. 27-28.
7. Божук Т.І., Тучапець А.А. Організація активних форм туризму (на прикладі фітнес-туру). *Актуальні проблеми і перспективи розвитку фізичного виховання, спорту і туризму: колективна монографія./за заг.ред. Н.Є. Пангелової. Переяслав: Домбровська Я.М., 2020. 436 с.*

8. Браславська О.В., Рожі І.Г. Сучасний стан туризму й рекреації в Черкаській області. Актуальні проблеми і перспективи розвитку фізичного виховання, спорту і туризму: колективна монографія. / за заг. ред. Н.Є. Пангелової. Переяслав: Домбровська Я.М., 2020. 436 с.
9. Булаєв А.Я. Спортивний туризм: учебник Харьков: ХТАФК, 2009. 332 с.
10. Діяльність туристської самодіяльної організації : підручник / В. В. Абрамов; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2020. 301 с. ISBN 978-966-695-507-7
11. Емельянов В.Б. Экскурсоведение: учебник. Москва: Издательство «Советский спорт», 2007. 52 с.
12. Круцевич Т.Ю., Андреева О.В., Благій О.Л., Погасій Л.І., Головач І.І. Умови реалізації програм позакласних занять з використанням засобів екологічного туризму. Актуальні проблеми і перспективи розвитку фізичного виховання, спорту і туризму: колективна монографія. / за заг. ред. Н.Є. Пангелової. Переяслав. Домбровська Я.М., 2020. 436 с.
13. Про внесення змін до Закону України «Про туризм»: Закон України від 18.10.2003 N 1282-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1282-15#Text> (дата звернення: 15.09.2022).
14. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 № 324/95-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр#Text> (дата звернення: 15.09.2022).
15. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про туризм» та деяких інших законодавчих актів щодо основних засад розвитку туризму. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70072 (дата звернення: 15.09.2022).
16. Рекреація і туризм: короткий тлумачний словник термінів і понять. Ніжинськ. держ. ун-т ім. М. Гоголя; [за ред. Смалі І. В.]. Ніжин, 2006. 80 с.
17. Спортивний туризм : підручник / В. В. Абрамов; Харків. Нац. ак. міськ. госп-ва. Харків: ХНАМГ, 2011. 367 с.
18. Топчієв О. Г., Яворська В. В., Ніколаєва О. І. Рекреаційно-туристична діяльність як складова регіональних господарських комплексів: концептуально-понятійний огляд. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Географічні науки. 2016. Вип. 5. С. 128–134.
19. Угода про проведення узгодженої політики в галузі стандартизації, метрології і сертифікації. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_102#Text (дата звернення: 15.09.2022).
20. Шандор Ф.П., Киян М.П. Сучасні різновиди туризму: підручник. Київ: Знання, 2013. 334 с.

References

1. Abramov V. V. Chernobyl is not a roadside picnic! *Newspaper «Time»*. 2019. No. 79 (18166). P. 10.
2. Abramov V. V., Pisareva I. V. Negative factors that influence the development of sports tourism in Ukraine. Actual problems and prospects for the development of physical education, sports and tourism: a collective monograph. / Ed. Panhelova. Pereyaslav. Dombrovska Ya. M., 2020. 436 p.
3. Abramov V. V., Pokolodna M. M. The question of the appropriateness of the use of some terminological constructions in modern tourism. *Physical education, sports and tourism and local history work in educational institutions. Supplement to the Humanitarian Bulletin of Hryhorii Skovoroda Pereiaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University*, 2016. P. 214-221.
4. Abramov V.V., Tonkoshkur M.V. History of tourism: a textbook. Kharkiv: «Fort» Publishing House, 2010. 286 p.
5. Actual problems and prospects for the development of physical education, sports and tourism: a collective monograph. / Under general editorship. N. Ye. Panhelova. Pereiaslav Dombrovska Ya. M., 2020. 436 p.
6. Blahiy O. L. Andreeva O. V. Motor activity as a factor in the formation of a healthy lifestyle of schoolchildren. Actual problems of physic. education, rehabilitation, sports and tourism: III International science and practice conf. Zaporizhzhia: KPU, 2011. P. 27-28.
7. Bozhuk T.I., Tuchapets A.A. Organization of active forms of tourism (for example, a fitness tour). Actual problems and prospects for the development of physical education, sports and tourism: a collective monograph. / Under the general editorship of N. Ye. Panhelova. Pereiaslav: Dombrovska Ya. M., 2020. 436 p.
8. Braslavskaya O. V., Rozhi I. G. The current state of tourism and recreation in the Cherkasy region. Actual problems and prospects for the development of physical education, sports and tourism: a

- collective monograph. / Under general editorship. N. Ye. Panhelova. Pereiaslav: Dombrovska Ya. M., 2020. 436 p.
9. Bulaev A.Ya. Sports tourism: textbook Kharkiv: KhTAFK, 2009. 332 p.
 10. Activities of a tourist amateur organization: a textbook / V. V. Abramov; O. M. Beketov Kharkiv. National city university. Kharkiv: O. M. Beketov KNUMX, 2020. 301 p. ISBN 978-966-695-507-7
 11. Emelyanov V. B. Excursion study: textbook. Moscow: Publishing House «Soviet sport», 2007. 52 p.
 12. Krutsevich T. Yu., Andreeva O. V., Blahiy O. L., Pogasii L. I., Golovach I. I. Conditions for the implementation of programs of extracurricular activities using the means of ecological tourism. Actual problems and prospects for the development of physical education, sports and tourism: a collective monograph./ Under general editorship. N. Ye. Panhelova. Pereiaslav Dombrovska Ya. M., 2020. 436 p.
 13. On amendments to the Law of Ukraine «On Tourism»: Law of Ukraine dated 18.10.2003 N 1282-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1282-15#Text> (date of application: 15.09.2022).
 14. About tourism: Law of Ukraine dated 15.09.1995 № 324/95-BP URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-bp#Text> (date of application: 15.09.2022).
 15. Draft Law on Amendments to the Law of Ukraine «On Tourism» and some other legislative acts on the basic principles of tourism development. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70072 (date of application: 15.09.2022).
 16. Recreation and tourism: a short explanatory dictionary of terms and concepts. M. Hohol Nizhyn State University; [edited by I. V. Smal]. Nizhin, 2006. 80 p.
 17. Sports tourism: textbook / V. V. Abramov; Kharkiv. National Urban Ac. Kharkiv: KhNAMG, 2011. 367 p.
 18. Topchiev O. H., Yavorska V. V., Nikolaieva O. I. Recreational and tourist activity as a component of regional economic complexes: a conceptual review. Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Geographical sciences. 2016. Issue 5. P. 128–134.
 19. Agreement on implementation of an agreed policy in the field of standardization, metrology and certification. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_102#Text (date of application: 15.09.2022).
 20. Sandor F.P., Kiyan M.P. Modern varieties of tourism: a textbook. Kyiv: Zhannia, 2013. 334 p.